

HENRI WALD

SENSUL ABSURDULUI

«Tot secretul vieții se reduce la atât: ea n-are nici un rost; fiecare din noi găsește însă unul».

Emil Cioran

Ințelepciunea budistă ne cheamă să înțelegem odată pentru totdeauna că lumea aceasta este de neînțeles, lui Einstein i se pare de neînțeles tocmai că lumea aceasta este de înțeles, iar Lucian Blaga socotește că din clipa în care ne dăm seama că lumea aceasta n-are nici un înțeles nu ne mai rămâne altceva de făcut decât să-i dăm un înțeles.

De fapt, ce se înțelege prin «înțeles»? Înțelesul unui lucru este semnificația pe care o produce vorba care îl numește. A înțelege un lucru înseamnă a ști despre ce e vorba. Înțelesul este produsul spiritual al unui mijloc material: sunetele vorbirii. Fiind cel mai puțin material dintre mijloacele pe care omul le poate făuri, vorba este principalul instrument capabil să genereze idei. Cunoașterea lumii este creația activității verbale a oamenilor. Înțelesul, ca reflecție a esențialului din lucruri, este produsul capacității de abstractizare și generalizare a cuvântului.

Nefiind un lucru, ideea nu este nici individuală, nici spațială și nici sensibilă, ci generală, temporală și inteligibilă. Ideile nu locuiesc undeva. Ele nu se află nici în natură, nici în conștiință și nici chiar în cuvinte. Ele nu pot fi păstrate într-un anumit loc. Ideile există numai în măsura în care sînt produse și reproduse prin rostirea vorbelor. Memoria nu conservă înseși ideile, ci numai vorbele prin care s-au format, s-au dezvoltat și pot fi reproduse. Nici cărțile nu teazaurizează idei, ci doar reprezentarea grafică a vorbelor care le-au produs și care citite le pot reproduce. A citi înseamnă a reconverti vizualul în auditiv, spațiul în timp și materia în spirit. Citim cu urechea, nu cu ochii: litera nu e imagine de privit, ci grafemul unui fonem de ascultat.

Vorbirea transformă însă nu numai percepțiile în înțeles, ci și emoțiile; înțelesul cuprinde nu numai o cunoștință, ci și o evaluare. Orice înțeles are o denotație logică și o conotație senzorial-afectivă. Vorbirea participă atât la formarea noțiunilor, judecăților și raționamentelor, cât și la cristalizarea atitudinilor apreciative.

Înțelesul este, așadar, o creație a omului, singura ființă care a izbutit să vorbească, și, astfel, să rupă tăcerea lumii. Afirmatia că «lumea aceasta n-are nici un înțeles» nu înseamnă nicidecum că «lumea aceasta este de neînțeles». Lumea se află «dincoace» de înțeles, dar omul este în stare s-o înțeleagă și s-o aprecieze. Chiar dacă omul nu a fost făcut să înțeleagă lumea și rostul lui în această lume, el poate s-o înțeleagă fie și treptat, prin aproximații din ce în ce mai exacte.

În vreme ce inteligența, prin care necuvîntătoarele se adaptează prompt și adecvat la schimbările mediului, este naturală, intelectul uman este antinatural, deoarece își pune întrebări care depășesc nevoile lui vitale: de ce lumea aceasta există în loc să nu existe, de ce n-are nici început, nici sfîrșit, de ce ne mai naștem dacă trebuie să murim, care e rostul omului... Din punctul de vedere al naturii, gîndirea este un lux, dacă nu chiar o «luxație», adică o scriîntire a firii.

Oricum, la asemenea întrebări nu se poate răspunde cu logica gîndirii noastre zilnice, potrivit căreia un lucru este sau nu este, are un început și un sfîrșit, este efectul unei cauze, este folositor sau vătămător. Cu logica elementară nu putem înțelege decît lucrurile în momentele lor de stabilitate relativă. Numai o logică dialectică ne poate ajuta să înțelegem că lumea este și în mișcare și în repaus, și continuă și discontinuă, și finită și infinită, și evolutivă și involutivă, și spațială și temporală și așa mai departe. Dualitatea lumii nu este

accesibilă decît unei gîndiri dialectice, care încearcă să înțeleagă mișcarea lucrurilor, nu lucrurile în mișcare. Gîndirea dialectică se referă la procesul de polarizare a dualității și nu la stabilitatea relativă a dimensiunilor ei polarizate.

Fiind lipsită de orice sens, lumea nu e nici adevărată, nici falsă și nici absurdă. Adevărate, false, sau absurde nu pot fi decît judecățile și acțiunile noastre: adevărate cînd corespund realității, false cînd nu corespund realității și absurde cînd afirmă imposibilul. Absurdul apare cînd vrem să înțelegem dualitatea esențială a lumii cu ajutorul unor judecăți elementare: este absurd să afirmi că lumea este și nu este finită și infinită, dar nu este absurd să afirmi că lumea este finită și infinită. O judecată dialectică nu are două copule contradictorii, ci doar două predicade contradictorii, care afirmă dialectica devenirii. Lumea nu este, pe de o parte, finită, iar, pe de altă parte, infinită, ci o infinitate de lucruri finite care toate participă la infinitatea lumii. Tot așa, lumea nu este spațială, pe de o parte și temporală, pe de altă, ci spațiul durează în timp și timpul se desfășoară în spațiu. Nu din două puncte de vedere opuse lumea este și întîmplare și necesitate, ci din același unghi de vedere, de vreme ce prin întîlnirea întîmplătoare a două sau mai multe necesități începe o nouă necesitate. Spre deosebire de contrarietate, contradicția exclude a treia posibilitate.

Confundînd contradicția dialectică cu cea elementară, Mircea Florian ajungea la concluzia că «nu e posibilă contradicția decît între determinări ce sunt date în același timp, deci în repaus sau imobilitate» (Dialectica, 1947, p. 182). După părerea lui, devenirea nu poate să-și aibă izvorul în contradicție, de vreme ce contradicția este statică. «Concluzia e că negația contradictorie nu există decît fără mișcare sau static și nu duce la nimic altceva decît la totalitatea lucrurilor [A și tot ce nu e A] ...» (ibidem). Mai tîrziu, după cum reiese din opera lui postumă, Mircea Florian a înțeles că dualitatea lumii nu constă în cupluri statice, ci în opoziții asimetrice și dinamice, în interiorul cărora o dimensiune este primordială, iar cealaltă este secundă, sau cum scrie el, recesivă. «Accentul cade totdeauna pe finit, care trebuie să aibă primul și chiar ultimul cuvînt. Infinitul este necesar recesiv, ca o cerință a finitului care, cu toată soliditatea sa, își recunoaște insuficiența.

Infinitul este rezerva și linia de retragere a finitului.» (Recesivitatea ca structură a lumii, 1983, p. 208). În aceeași situație se află toate cuplurile dialectice din care e formată dualitatea lumii. «Viața omenească este legată de la naștere de constelația Alternativei. Alternativa este numele destinului nostru și pecetea marginirii noastre, fatalitatea dialectică care apasă asupra unei conștiințe silite să oscileze între extreme» (Vladimir Jankélévitch, L'Alternative, 1938, p. 1). Din clipa în care omul își va asuma destinul său dialectic, de ființă sortită să trăiască în tensiunea valorilor opuse, și nu va mai încerca să înțeleagă dualitatea lumii cu ajutorul logicii elementare, domeniul absurdului se va restrînge considerabil. Nu lumea este absurdă, ci credința că lumea trebuie să se comporte potrivit cerințelor umane. Lumea nu e nici favorabilă, nici vitregă, ci doar indiferentă față de valorile umane.

Deoarece nu e făcută pentru om, lumea aceasta nu e nici bună, nici rea, dar omul o poate face din ce în ce mai bună. Nu este ușor, deoarece lumea pe care a găsit-o omul cînd a început să vorbească și să gîndească nu este un neant, ci o existență cu proprietăți și relații, cu cauze și efecte, finalitatea organismelor fiind un efect cu o cauzalitate mai com-

plexă, în mișcare și stabilitate, întâmplătoare și necesară, continuă și discontinuă, în evoluție și în involuție, spațială și temporală, cantitativă și calitativă etc. etc. Pentru ca s-o poată umaniza, omul trebuie mai întâi s-o înțeleagă și să se înțeleagă. Prin înțelegere, omul se supune teoretic lumii pe care vrea s-o supună practic. Vorbirea umană nu scoate lucrurile din neant, ci din anonim. «Fără cuvîntul oăie, oile pe care le văd nu se confundă, oare, cu aerul în care se scaldă și cu iarba pe care o pasc!» (Em. Berl, *Essais*, 1985, p. 392). Este adevărat că în natură nu există asemănări și deosebiri, deoarece numai oamenii sînt capabili de comparație, nici indivizi, specii și genuri, deoarece numai oamenii sînt în stare de abstractizare și generalizare, nici mijloace și scopuri, deoarece numai oamenii au izbutit să inventeze unelte, nici prezent, trecut și viitor, deoarece numai cuvîntătoarele pot să critice prezentul, să regrete trecutul și să anticipeze viitorul, nici analiză și sinteză, deoarece numai oamenii pot să descompună

și să recompună. Fiind anonimă, lumea nu este neant, ci, dimpotrivă, o existență în devenire care poate fi înțeleasă și evaluată. Omul nu este un capriciu absurd al neantului care vrea o clipă să fie, ci singura ființă care, inventînd vorbirea, este capabilă să dea un sens lumii în care a apărut. Dumnezeu l-a invitat pe Adam să scoată ființele din indistincția anonimă a existenței, numindu-le și dîndu-le, astfel, un sens și o valoare. Dumnezeu a putut crea lumea din haos sau chiar din nimic, dar omul nu poate decît să modeleze o lume deja existentă. De altfel însuși Dumnezeu se recomandă, în Biblie, ca fiind «Cel ce este» și al cărui cuvînt este demiurgic, adică nu se deosebește încă nici de faptă și nici de lucrurile înfăptuite. Zicînd să fie lumină, lumină se făcu. „În limbile semitice vechi, termenul «cunoaștere» nu înseamnă niciodată, ca la noi, o operație pur obiectivă a minții; Inima este și ea amestecată și implică totdeauna și complicitate cu obiectul său și putere asupra lui”. (Jean Bottero, *Naissance de Dieu*, 1986, p. 211) ■

DIALOG

Foto: A. Grand

VICTOR IOAN FRUNZĂ:

«Noi sîntem în situația de a încerca să facem proiecte de viitor, dar am vrea să funcționăm după legile vechi».

■ discuția cu regizorul VICTOR IOAN FRUNZĂ nu a fost prilejuită de vreo aniversare. Chiar dacă, printr-o simplă reamintire, constat că sînt zece ani de la apariția sa în teatrul românesc. Începutul discuției îi aduce, însă, aminte, de faptul că începuturile sale au coincis cu acelea ale colegilor de promoție: Dominic Dembinski, Tompa Gabor, Andrei Mihalache. Discuțiile lor din acea perioadă au conturat ideea **programului regizoral**, ca vector al activității artistice. Cel al lui Victor Ioan Frunză, conceput, cum singur spune, pe un deceniu, a fost atins, cu o singură excepție: *Faust*. Îi spun de faptul că, în acea vreme dar și mai apoi, gurile rele afirmă că Frunză e renumit pentru că fiecare spectacol al său dura, ca pregătire, foarte mult. Și că *Dragonul*, realizat la Piatra Neamț, e un fel de emblema pe cariera sa regizorală.

■ renumele ăsta este o prostie inventată de mult și, din pă-